К28

2448-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

КАРЧЕНКОВА МАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.147.88:796

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

НБ НПУ
100207814

Київ – 2006

2568
БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Волков Леонід Вікторович,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дубогай Олександра Дмитрівна,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри фізичного виховання і здоров'я.

кандидат педагогічних наук, професор
Канішевський Станіслав Михайлович,
Київський національний університет будівництва і архітектури, завідувач кафедри фізичного виховання і спорту.

Провідна установа: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Тернопіль.

Захист відбудеться "16" листопада 2006 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "___" жовтня 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради О. Ярошенко **О.Г. Ярошенко**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах модернізації національної освіти і науки, реалізації Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, реформування вищої школи відповідно до положень Болонської конвенції особливого значення набувають питання підготовки висококваліфікованих фахівців різних галузей. У зв'язку з цим зростають вимоги до процесу розвитку й удосконалення професійно важливих якостей студентів у період їх навчання у вищих навчальних закладах.

Одним із пріоритетних завдань держави на сучасному етапі є збереження та зміцнення стану здоров'я і фізичної підготовленості дітей та молоді. Важлива роль у виконанні цього завдання належить майбутнім педагогам з фізичної культури, від діяльності яких залежить гармонійний розвиток підростаючого покоління, єдність фізичних, психічних, духовних і соціальних потреб особистості. На необхідність підвищення якості підготовки фахівців з фізичного виховання вказується в Законі України "Про вищу освіту", цільовій комплексній програмі "Фізичне виховання – здоров'я нації", Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту.

Проблема підвищення рівня підготовки випускників вищої школи є предметом досліджень А. Алексюка, В. Андрущенка, В. Бондаря, Л. Вовк, В. Галузинського, М. Євтуха, І. Зязюна, А. Капської, Н. Ничкало, О. Падалки, М. Сметанського, Л. Сущенко та інших. Наукові дослідження М. Віленського, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна вказують, що результатом цілеспрямованого процесу підготовки є готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності. Сутність готовності до професійної діяльності трактується вченими як цілісний прояв особистості, комплекс необхідних знань, умінь, навичок і здібностей, результат професійної освіти й виховання, соціальної зрілості особистості.

Останнім часом опубліковано низку наукових праць, що висвітлюють проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної діяльності в школі (М. Данилко, Н. Мацкевич, О. Петунін та ін.). Досліджуючи проблеми професійної підготовки фахівців з фізичної культури, науковці наголошують на важливості теоретико-методичного і фізичного аспектів (Л. Волков, О. Дубогай, С. Канішевський, Б. Шиян), професійно-педагогічної спрямованості (Е. Вільчковський, Н. Зубанова), психолого-педагогічних основ навчання (Г. Ложкін, О. Федик), розвитку професійно важливих здібностей (Л. Головата, М. Кричфалушій, В. Яловик), використанні диференційованого підходу (А. Цьось), активізації самостійної роботи студентів (В. Наумчук, Т. Овчаренко).

Аналіз наукових робіт указує на те, що проблема формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності вивчена недостатньо. Існуюча система підготовки фахівців з фізичного виховання у

вищих навчальних закладах не передбачає комплексної оцінки, контролю та корекції розвитку компонентів професійної готовності.

Названі проблеми зумовили вибір **теми дисертаційного дослідження:** "*Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності*".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт відділу педагогіки і психології вищої школи Інституту вищої освіти АПН України за темою "Психолого-педагогічне проектування особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання у ВНЗ" (державний реєстраційний номер 0103U000963). Тему дисертації затверджено Вченою радою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол №2 від 1 листопада 2001 р.) та погоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 28 лютого 2006 р.).

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – зміст, умови та методи формування професійної готовності студентів факультету фізичного виховання.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування професійної готовності студентів факультету фізичного виховання.

Гіпотеза дослідження базується на тому, що процес формування професійної готовності студентів буде успішним за таких умов: здійснення диференційованого підходу до навчання з урахуванням фахового рівня студентів; розвитку мотивації пізнавальної діяльності студентів шляхом використання особистісно орієнтованих методів навчання; коригування процесу професійно-педагогічної підготовки студентів на всіх його етапах.

Відповідно до мети й гіпотези дослідження визначено такі **завдання:**

1. Проаналізувати сучасний стан проблеми формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності в теорії і практиці вищої педагогічної освіти.

2. Визначити сутність, структуру і зміст готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності та рівні сформованості її компонентів.

3. Розробити критерії комплексної оцінки індивідуальної готовності студентів факультету фізичного виховання до професійної діяльності.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування професійної готовності студентів, експериментально перевірити їх ефективність у процесі педагогічної практики.

Методологічною основою дослідження слугували загальнотеоретичні принципи теорії наукового пізнання; концептуальні положення філософії, психології, педагогіки щодо розвитку і всебічного формування особистості, а також особистісно орієнтованого та диференційованого підходу до підготовки студентів у вищій школі.

Методи дослідження: *теоретичні*: аналіз, класифікація і систематизація наукових даних, узагальнення досвіду практики, що дозволило визначити сутність і структуру професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури, обґрунтувати можливості особистісно орієнтованого і диференційованого підходу як одного з оптимальних чинників формування фахової готовності студентів; *емпіричні:* спостереження за процесом професійної підготовки студентів, тестування, анкетування, експертна оцінка, констатувальний, пошуковий і формувальний експерименти, використання методик антропометрії, рефлексометрії, динамометрії, пульсометрії та тепінгметрії з метою виявлення рівня сформованості компонентів професійної готовності в майбутніх фахівців, визначення ефективності розробленої програми формування професійної готовності; *статистичні:* використання методів математичної статистики з метою якісної і кількісної обробки одержаних результатів.

Організація дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на факультеті фізичного виховання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, на базі ЗОШ № 2, 4, 5, 7 і гімназії м. Переяслава-Хмельницького за участю 317 студентів. Дослідження проводилося з 2000 р. по 2005 р. і включало три взаємопов'язаних етапи.

На першому етапі (2000-2001 рр.) визначено об'єкт, предмет, мету, висунуто гіпотезу і сформульовано завдання дослідження на основі вивчення стану проблеми у педагогічній, психологічній і науково-методичній літературі; розроблено програму і методику проведення констатувального експерименту.

На другому етапі (2001-2003 рр.) проведено констатувальний експеримент; визначено компоненти, критерії та рівні підготовленості студентів до діяльності вчителя фізичної культури; розроблено програму формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності та обґрунтовано педагогічні умови її практичної реалізації.

На третьому етапі (2003-2005 рр.) у формувальному експерименті перевірено ефективність запропонованої програми формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури; проаналізовано, систематизовано й узагальнено одержані результати, визначено їх статистичну достовірність; сформульовано загальні висновки і практичні рекомендації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* визначено структуру професійної готовності студентів до діяльності вчителя фізичної культури, яка включає такі компоненти готовності: психологічний, фізичний, психофізіологічний, теоретичний і практичний; на основі принципу внутрішньої єдності виявлено вірогідні взаємозв'язки між ними; розроблено критерії і здійснено комплексну оцінку індивідуальної готовності студентів до майбутньої діяльності; обґрунтовано педагогічні умови (поетапне здійснення підготовки студентів на основі взаємозв'язку теорії і практики, диференційованого підходу до навчання, інтеграції професійно орієнтованих дисциплін; застосування особистісно орієнтованих та інтерактивних методів і форм навчання; проведення професійної діагностики та відповідного коригування підготовки студентів на всіх її етапах; активізація самостійної роботи студентів з використанням комплексно-диференційованих програм) формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури, що дозволяють оптимізувати процес їх фахового становлення.

- *уточнено* сутність поняття "готовність майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності";

- *запропоновано* визначення інформаційної значущості компонентів професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури.

Практичне значення дослідження полягає в розробці програми формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури, використання якої на факультеті фізичного виховання сприяло підвищенню рівня фахової підготовки студентів.

Розроблені диференційовані таблиці індивідуальної оцінки рівня професійної готовності студентів можуть бути використані з метою професійної діагностики та коригування процесу фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури на всіх його етапах.

Матеріали і результати проведеного дослідження можуть бути застосовані в навчально-виховному процесі на факультетах фізичного виховання вищих педагогічних навчальних закладів.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес інституту фізичного виховання і спорту Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка № 317 від 20.09.2005р.); факультету фізичного виховання Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 546 від 9.11.2005р.); Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка № 435 від 16.09.2005р.).

Особистий внесок здобувача. У публікаціях, написаних у співавторстві, автору належать теоретичні узагальнення, аналіз експериментальних даних, висновки та практичні рекомендації.

Вірогідність і надійність одержаних результатів забезпечена методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; використанням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; статистичною значимістю експериментальних даних, точністю їх математичної обробки, застосуванням порівняльних методик; позитивними результатами експериментальної роботи.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом публікації праць, виступів автора на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – "Молода спортивна наука України" (Львів, 2003, 2005); "Духовність, спорт, культура, мистецтво і гуманізм в сучасному світі" (Донецьк, 2004, 2005); "Актуальні проблеми розвитку руху "Спорт для всіх" у контексті європейської інтеграції України" (Тернопіль, 2004); "Фізична культура, спорт та здоров'я нації" (Вінниця, 2004); *всеукраїнських* – "Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві" (Луцьк, 2002); "Оптимізація процесу фізичного виховання в системі вищої і середньої освіти" (Тернопіль, 2003); на засіданнях відділу педагогіки і психології вищої школи Інституту вищої освіти АПН України (Київ, 2005).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено в 11 наукових працях (9 одноосібних і 2 статтях у співавторстві), серед яких 3 статті опубліковано у фахових виданнях з педагогічних наук, 7 статей – в інших наукових виданнях, 1 – у збірнику матеріалів конференції.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (220 найменувань), 9 додатків. Загальний обсяг дисертації – 225 сторінок, з них 184 основного тексту, який містить 23 таблиці, 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання й етапи його проведення; сформульовано гіпотезу; розкрито методологічну основу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи; визначено експериментальну базу, особистий внесок здобувача; подано відомості про впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **"Теоретичні аспекти дослідження готовності вчителя фізичної культури до професійної діяльності"** – висвітлено сутність поняття "готовність вчителя фізичної культури до професійної діяльності"; визначено зміст і структурні компоненти професійної готовності вчителя фізичної культури; проаналізовано особливості його діяльності; систематизовано сучасні засоби і методи педагогічного впливу на формування професійної готовності майбутнього педагога в процесі навчання у ВНЗ.

Як зазначають А. Капська, О. Мороз, Н. Кузьміна, А. Линeнко, О. Петунін, узагальнюючим показником фахової підготовки в процесі навчання у ВНЗ є готовність майбутнього педагога до професійної діяльності. Вона характеризується інтегральним станом особистості, який поєднує оптимальну суму спеціальних знань, умінь і практичних навичок, професійно важливі здібності та особистісні якості, професійно-педагогічну спрямованість, що в сукупності обумовлює високу ефективність професійної діяльності в будь-якій галузі.

Різноманітність професійних обов'язків і велике психологічне напруження, яке доводиться витримувати вчителю фізичної культури, ставить його професію в ряд найважчих і найскладніших спеціальностей людини, оскільки діяльність учителя спрямована не тільки на навчання, але й на підвищення рівня фізичного розвитку, покращення здоров'я та морального стану учнів. Зважаючи на це, готовність учителя фізичної культури до професійної діяльності розглядається нами як результат професійно-педагогічної підготовки, інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення, яке включає психологічний, теоретичний, практичний, фізичний і психофізіологічний компоненти. *Психологічна готовність* розкриває мотиваційно-ціннісне ставлення майбутніх фахівців до праці вчителя; *теоретична і практична готовність* характеризується певним обсягом професійних знань, умінь і навичок; *фізична і психофізіологічна готовність* визначається відповідністю стану здоров'я, фізичного розвитку і особливостей нервової системи вимогам педагогічної діяльності і професійної працездатності.

На сьогодні в психолого-педагогічній теорії і практиці немає єдиної думки щодо формування професійної готовності вчителя. Втім, пріоритетними напрямами підготовки спеціаліста з фізичного виховання вважаються: організація навчального процесу як ступеневої системи (Л. Волков, В. Григоренко); професійна підготовка в процесі вивчення спортивно-педагогічних дисциплін (М. Віленський, О. Куц, А. Огнистий, Б. Шиян) і на основі інноваційних технологій (Н. Карабанова, А. Шматкова); диференційований (П. Єфіменко, А. Цьось) і особистісно орієнтований підхід (Л. Сущенко) до навчання; формування професійної майстерності (Л. Заремба).

У другому розділі – **"Стан підготовленості студентів факультету фізичного виховання до діяльності вчителя фізичної культури"** – обґрунтовано методику констатувального та формувального експериментів; здійснено компонентний аналіз професійної готовності та виявлені вірогідні взаємозв'язки між її складовими; визначено критерії, показники та реальні рівні підготовленості студентів до професійної діяльності вчителя фізичної культури; розроблено диференційовані таблиці комплексної оцінки професійної готовності студентів факультету фізичного виховання за п'ятьма рівнями.

Здійснений аналіз психолого-педагогічних праць переконує в багатоаспектності проблеми фахової підготовки майбутнього педагога, різноманітності функцій діяльності вчителя та структурних компонентів готовності. З огляду на це на основі аналізу наукової літератури було відібрано сорок шість професійно важливих якостей фахівця з фізичного виховання, які забезпечують успішність майбутньої діяльності.

З метою визначення найважливіших показників досліджуваної структури професійної готовності студентів факультету фізичного виховання, а також підвищення надійності результатів, був проведений кореляційний аналіз відібраних якостей. Оцінка інформаційної значущості показників проводилася за трьома рівнями: високим – $r > 0,7$; середнім – $0,5 \leq r \leq 0,7$; низьким – $0,33 < r < 0,5$. Для зручності математичної обробки і за логічною ознакою всі показники професійної готовності були розподілені за блоками. На підставі порівняльного аналізу суми кореляцій одного компонента стосовно інших, у кожному блоці були визначені найбільш значущі складові структури професійної готовності студентів (n=21).

У блоці *теоретичної і практичної готовності* найбільш значущими виявилися показники успішності з дисциплін професійної і практичної підготовки, проходження педагогічної практики, уміння наочного показу фізичних вправ (r=0,740-0,880). Важливими також є комунікативні, емоційно-мовленнєві та організаторські здібності (r=0,730-0,800). У блоці *фізичного розвитку й фізичної підготовленості* найбільш вагомими є показники стрибка в довжину, динамометрії, довжини і маси тіла, бігу на 30 м і човникового бігу 15м х 2 (r=0,670-0,750), які характеризують швидкісно-силові й силові якості, спритність, швидкість і морфофункціональні можливості. У блоці *психофізіологічної підготовленості* найбільш вагомим є значення координованості рухів (r=0,480), яке характеризує швидкість переробки інформації, м'язову чутливість і сприйнятливість зорового аналізатора, що забезпечує точність рухів у часі.

Для з'ясування характеру взаємозв'язків між показниками усіх блоків та доцільності їх включення в досліджувану структуру було проведено факторний аналіз, у результаті якого отримано чотирикомпонентну структуру професійної готовності студентів до майбутньої діяльності, яка охоплює такі складові (рис.1): теоретична та практична готовність (32,8%), фізичний розвиток і фізична готовність (18,9%); психофізіологічна готовність (17%), психологічна готовність (5,1%). Використання кореляційного і факторного методів математичного аналізу дало можливість більш обґрунтовано визначити структуру готовності випускників факультету фізичного виховання до діяльності вчителя фізичної культури, установити кількісні взаємозв'язки між її змістовими компонентами.

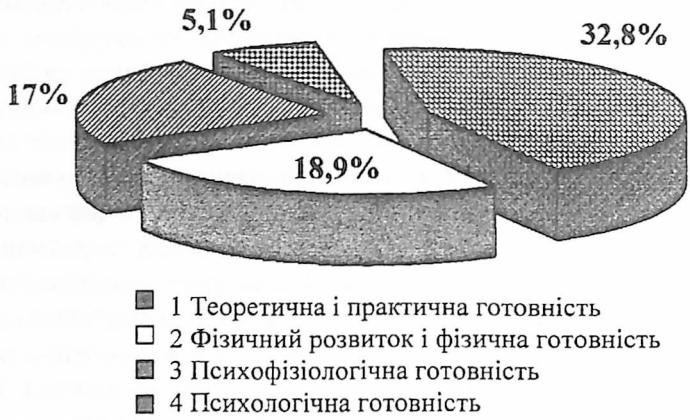

Рис. 1. Структура готовності студентів факультету фізичного виховання до професійної діяльності

Одним із завдань дослідження було виявлення реального стану готовності випускника вищої школи до діяльності педагога. Ступінь готовності студентів ми визначали, виходячи з таких ознак із відповідними критеріями та показниками: якість теоретичної і практичної готовності, рівень сформованості педагогічних здібностей і професійно значущих якостей, рівень фізичного розвитку, фізичної і психофізіологічної готовності, позитивного ставлення до обраної професії. Для проведення діагностики були дібрані адекватні методики і спеціальні тести, що дало можливість визначити вихідні рівні професійної готовності студентів: низький, нижчий від середнього, середній, вищий від середнього і високий.

На підставі отриманих даних були розроблені диференційовані таблиці для студентів факультету фізичного виховання, які дають можливість оцінити індивідуальний рівень сформованості компонентів професійної готовності майбутніх фахівців з метою подальшого їх коригування і розвитку. Проведене діагностування компонентів професійної готовності засвідчило, що переважна більшість студентів має середній і низький рівень їх сформованості.

У третьому розділі – **"Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності"** – представлено програму формування професійної готовності студентів; визначено її структуру і зміст кожного етапу; розкрито педагогічні умови, що сприяють оптимізації процесу професійної підготовки; проаналізовано результати реалізації програми формувального експерименту.

Аналіз наукової літератури показав, що процес формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури здійснюється відповідно до дидактичних принципів послідовності та неперервності і включає декілька взаємопов'язаних етапів.

Враховуючи це, на основі структурно-процесуальної моделі підготовки майбутніх учителів, запропонованої С. Литвиненко і адаптованої до нашого дослідження, було розроблено схему формування професійної готовності майбутнього вчителя фізичної культури (рис.2). Запропонована нами схема включає базовий, практично-технологічний і корекційно-розвивальний етапи поступової і безперервної професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. *На першому етапі* здобуваються теоретичні знання, які є базовими, формуються початкові професійні вміння і навички та позитивне ставлення до педагогічної діяльності, підвищується рівень фізичного розвитку і фізичної підготовленості студентів. Виходячи з цього, у сформульованих методичних рекомендаціях ми наголошуємо на необхідності дотримуватися таких педагогічних умов: здійснення професійно-педагогічної підготовки студентів на основі взаємозв'язку теорії і практики, інтеграції професійно орієнтованих дисциплін, диференціації та індивідуалізації процесу навчання, різнорівневого підходу до організації та оцінювання результатів навчальної діяльності студентів; використання методів активного навчання.

Програму з формування професійної готовності студентів було розроблено на основі якісно-кількісного аналізу стану проблеми і можливостей забезпечення її успішного розв'язання. Суттєвим елементом експериментальної програми було використання під час вивчення дисциплін професійно-практичної підготовки спеціальних завдань методичного і професійного напряму з метою узагальнення та поглиблення фахових знань, формування умінь та практичних навичок. Реалізація програми формування професійної готовності майбутніх фахівців як системи цілеспрямованого педагогічного впливу будувалася нами з позицій диференційованого підходу, що передбачав поєднання групових та індивідуальних форм навчання, виконання педагогічних завдань з оптимальним ступенем складності відповідно до рівня сформованості компонентів професійної готовності студентів. Концептуальною основою програми є системність у підготовці майбутніх учителів, перехід до суб'єкт- суб'єктного навчання.

На другому етапі передбачалося активне формування професійно-педагогічних умінь і навичок на основі інтегративних зв'язків професійно орієнтованих дисциплін, розвиток професійно значущих здібностей і якостей, реалізація програми спецкурсу "Професійна діяльність учителя фізичної культури". На другому етапі забезпечувалися такі педагогічні умови: застосування особистісно орієнтованих та інтерактивних форм і методів навчання; створення сприятливих умов навчання на заняттях, забезпечення різнорівневого змісту навчальних і практичних завдань відповідно до набутих знань та умінь студентів; систематична професійна діагностика.

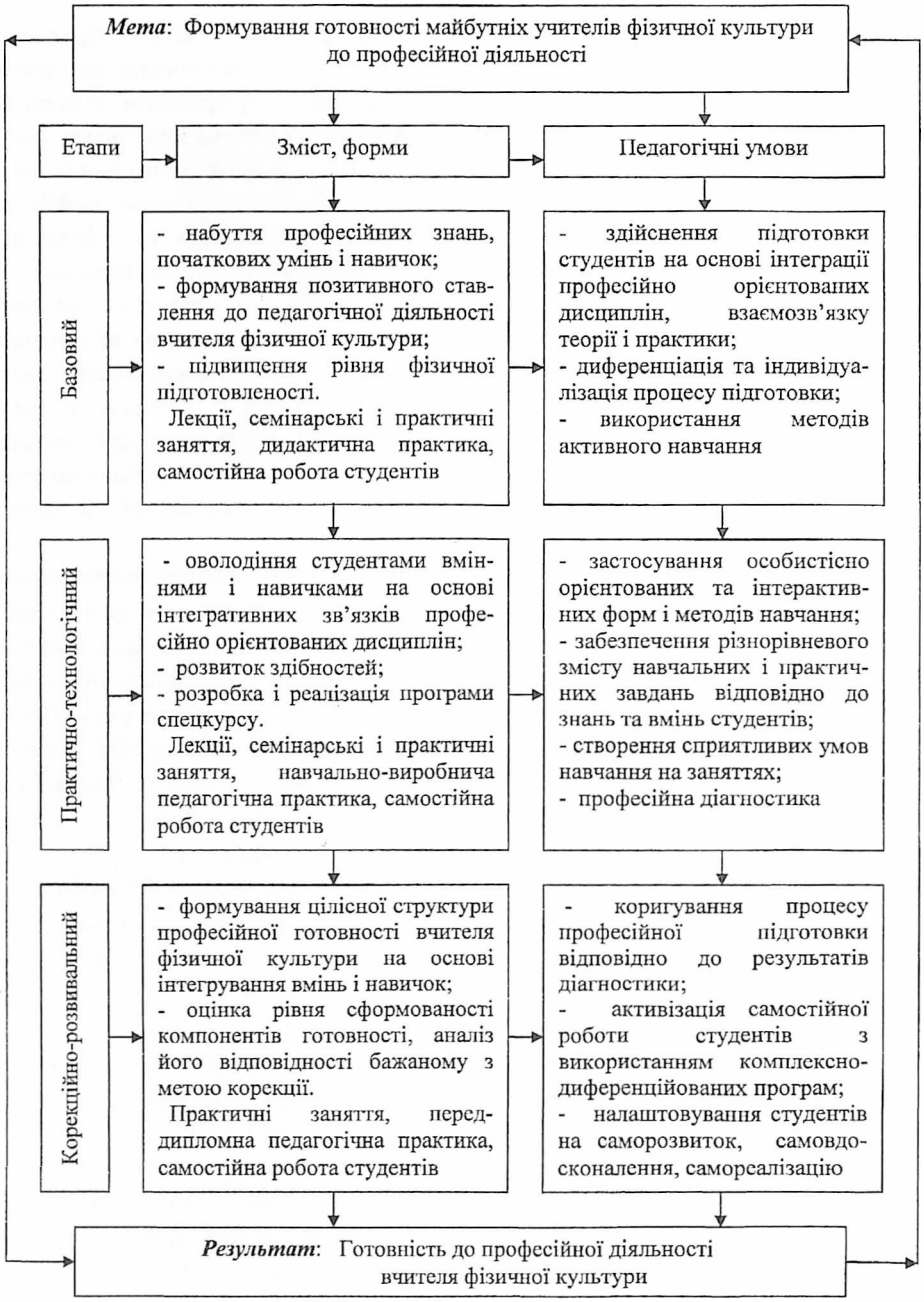

Рис. 2. Схема формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності

Виконання завдань експериментального навчання здійснювалося за допомогою як традиційних занять (лекції, семінарські і практичні), так і різноманітних форм та методів активного навчання (дискусії, тренінги, розв'язання педагогічних задач і аналіз психолого-педагогічних ситуацій, проведення навчально-педагогічних ігор) з метою активізації пізнавальних інтересів студентів і навичок самостійного навчання, а також передбачало цілу низку різнорівневих тренувальних завдань, що сприяло якісним змінам усіх компонентів професійної готовності.

Провідний принцип побудови педагогічних задач і тренувальних вправ полягав у поступовому ускладненні, що забезпечувало послідовну підготовку студентів до виконання складніших завдань. Крім цього, ступінь складності задач обумовлювався метою і дидактичними завданнями кожного етапу, рівнем професійної готовності та потенційними можливостями студента.

Третій етап професійної підготовки характеризувався оцінкою рівня сформованості компонентів готовності майбутніх фахівців, аналізом його відповідності бажаному з метою корекції і передбачав формування цілісної структури професійної готовності вчителя фізичної культури на основі інтегрування професійно важливих умінь і навичок. Формування готовності на цьому етапі відбувалося за такими педагогічними умовами: коригування процесу професійної підготовки відповідно до результатів діагностики; активізація самостійної роботи студентів з використанням комплексно-диференційованих програм; налаштовування студентів на саморозвиток, творчу самореалізацію, самовдосконалення.

Важливою формою фахової підготовки студентів виступала їх самостійна робота над індивідуальними завданнями і професійна діяльність під час проходження різноманітних видів педагогічної практики.

Педагогічна практика в нашому дослідженні розглядалася як важливий засіб формування професійних умінь і навичок студентів, як ланка, що пов'язує процес навчання та самостійну роботу майбутніх учителів. Аналіз наукових джерел свідчить, що педагогічна практика сприяє якісним змінам змістових характеристик усіх компонентів професійної готовності майбутніх фахівців насамперед тому, що дає можливість отримати практичний досвід, виявити основні недоліки, своєчасно внести необхідні корективи в подальшу фахову підготовку.

Враховуючи достатньо широкий спектр педагогічної дії, особливістю даної програми можна вважати комплексний підхід до всебічного і цілеспрямованого формування особистості майбутнього вчителя фізичної культури. Це підтверджується тим, що проведена системно-диференційована робота сприяла не тільки формуванню необхідних професійних знань, умінь і практичних навичок, але й підвищенню фізичної підготовленості; поєднання тренувальних

вправ із засобами психофізіологічної регуляції організму забезпечило розвиток особистісних якостей, збереження і зміцнення здоров'я студентів.

На завершальному етапі формувального експерименту було проведено контрольні зрізи з метою визначення ефективності формування готовності студентів експериментальних і контрольних груп до професійної діяльності за розробленою програмою (табл.1).

Таблиця 1

Рівень готовності студентів контрольних та експериментальних груп до професійної діяльності (%)

Показники готовності	Рівень										Достовірність різниці
	Низький		Нижчий від середнього		Середній		Вищий від середнього		Високий		
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ρ
Практична:											
Комунікативні вміння	-	11	19	39	51	42	20	8	10	-	ρ<0,05
Організаторські вміння	-	20	16	31	63	37	12	10	9	2	ρ<0,05
Мовленнєві вміння	-	15	19	20	62	59	11	6	8	-	ρ<0,05
Уміння наочного показу фізичних вправ	-	10	12	19	63	60	14	7	11	4	ρ<0,05
Психологічна:											
Емоційна стабільність	8	11	20	19	46	45	19	19	7	6	ρ>0,05
Вольові якості	3	16	7	15	65	59	16	8	9	2	ρ<0,05
Моральна спрямованість особистості	-	13	12	15	70	62	10	7	8	3	ρ<0,05
Фізична:											
Біг на 30 м	9	8	20	19	58	57	6	10	7	6	ρ>0,05
Човниковий біг, 15м х 2	10	12	15	16	46	45	23	23	6	4	ρ>0,05
Стрибок у довжину	-	11	19	28	58	46	14	10	9	5	ρ<0,05
Динамометрія	-	5	27	32	55	49	10	8	8	6	ρ<0,05
Психофізіологічна:											
Теппінгметрія	16	18	11	10	54	54	19	18	-	-	ρ>0,05
Координованість	-	8	9	12	64	58	20	22	7	-	ρ<0,05
ЛЧПРР на світло	6	9	10	9	57	55	27	27	-	-	ρ>0,05
ЛЧСРР	26	30	30	28	41	40	3	2	-	-	ρ>0,05

* ЕГ – експериментальні групи, КГ – контрольні групи, ЛЧПРР на світло – латентний час простої рухової реакції на світло, ЛЧСРР – латентний час складної рухової реакції

Дослідження параметрів психофізіологічної готовності виявило, що достовірно вищі у студентів експериментальних груп лише показники координованості, які характеризують силу і рухливість нервових процесів (ρ<0,05). Порівняння інших показників показало, що вони достовірно не різняться, тобто є стабільними ознаками особистості.

Аналіз показників, що характеризують рівень психологічної готовності майбутніх фахівців, засвідчив, що в експериментальних групах оцінки вольових якостей і моральної спрямованості особистості достовірно вищі, ніж у

контрольних ($\rho<0,05$), що є підтвердженням результативності педагогічних дій, які сприяли розвитку таких особистісних якостей, як активність, рішучість, наполегливість, відповідальність, дисциплінованість, сумлінність. Майже не різнилися в групах оцінки емоційної стабільності ($\rho>0,05$).

Після впровадження запропонованої програми в експериментальних групах покращилися показники фізичної готовності (стрибок у довжину з місця і динамометрія, $\rho<0,05$). Це доводить, що розвитку силових і швидкісно-силових якостей студентів сприяло систематичне виконання фізичних вправ певної спрямованості.

На користь розробленої програми свідчить зростання всіх досліджуваних показників практичної готовності в експериментальних групах порівняно з показниками контрольних груп ($\rho<0,05$). Отже, сукупність зареєстрованих даних після формувального експерименту підтверджує ефективність запропонованих педагогічних дій.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз та експериментальне дослідження процесу формування готовності студентів до діяльності вчителя фізичної культури в системі професійної освіти вищої школи дають підстави зробити такі **висновки:**

1. Проведене теоретичне дослідження сучасного стану проблеми формування готовності студентів до професійної діяльності вчителя фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах показало, що в процесі підготовки майбутніх фахівців пріоритетними є різні напрями. До основних належать такі: використання сучасних технологій і інтерактивних методів навчання, диференціація та індивідуалізація процесу професійно-педагогічної підготовки студентів.

Аналіз наукових робіт указує на те, що проблема формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури вивчена недостатньо. Існуюча система підготовки фахівців з фізичного виховання у вищих навчальних закладах не передбачає комплексної оцінки, контролю та корекції розвитку компонентів професійної готовності.

2. На підставі узагальнення результатів теоретичного аналізу визначено, що готовність учителя фізичної культури до професійної діяльності являє собою інтегральне багаторівневе особистісне утворення, яке включає теоретичні знання, практичні вміння й навички, мотиваційно-ціннісні орієнтації, професійно значущі здібності й особистісні якості, фізичну і психофізіологічну підготовленість, активність у галузі фізичної культури.

Аналіз наукових джерел дав можливість виокремити складові професійної готовності, які визначають успішність діяльності вчителя фізичної культури: психологічну, теоретичну, практичну, фізичну і психофізіологічну.

3. У результаті факторного аналізу отримано чотирикомпонентну структуру професійної готовності студентів, яка включає теоретичну і практичну готовність (32,8%), фізичний розвиток і фізичну готовність (18,9%), психофізіологічну готовність (17%), психологічну готовність (5,1%). Означені компоненти, як показало наше дослідження, виступили як взаємопов'язані і взаємозумовлені складові готовності вчителя фізичної культури до майбутньої діяльності.

4. У ході дослідно-експериментальної роботи визначено критерії професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури, до яких були дібрані адекватні діагностичні методики і тести, охарактеризовано їх показники; розроблено таблиці індивідуальної оцінки психологічної, практичної, фізичної та психофізіологічної готовності, на основі яких виділено п'ять рівнів професійної готовності студентів факультету фізичного виховання (низький, нижчий від середнього, середній, вищий від середнього, високий). Аналіз результатів констатувального зрізу засвідчив, що переважна більшість студентів має середній і низький рівень сформованості компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.

5. Формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури як процес безперервного цілеспрямованого впливу здійснювалося протягом трьох взаємопов'язаних між собою етапів: базового, практично-технологічного, корекційно-розвивального.

Розроблена комплексна програма підготовки майбутніх учителів фізичної культури передбачала застосування як традиційних, так і різноманітних форм і методів активного навчання (дискусії, практичні тренінги, розв'язання педагогічних задач і аналіз психолого-педагогічних ситуацій, проведення навчально-педагогічних ігор) з метою активізації пізнавальних інтересів студентів і навичок самостійного навчання, систематичне виконання цілої низки тренувальних завдань, що сприяло якісним змінам змістових характеристик усіх компонентів професійної готовності.

6. З'ясовано, що процес формування професійної готовності суттєво поліпшується при реалізації таких *педагогічних умов*: поетапне здійснення підготовки студентів на основі взаємозв'язку теорії і практики, інтеграції професійно орієнтованих дисциплін, диференційованого підходу до вибору методів педагогічного впливу відповідно до рівня професійної готовності студентів; застосування особистісно орієнтованих та інтерактивних методів і форм навчання студентів; забезпечення різнорівневого змісту навчальних і практичних завдань, відповідно до набутих знань та умінь студентів; проведення професійної діагностики та відповідного коригування процесу професійно-педагогічної підготовки студентів на всіх його етапах; активізація самостійної роботи студентів з використанням комплексно-диференційованих

програм; налаштовування студентів на саморозвиток, самовдосконалення, творчу самореалізацію.

7. Проведений багатоетапний педагогічний експеримент свідчить про високу ефективність запропонованої програми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності на основі реалізації розроблених педагогічних умов. Студенти експериментальних груп порівняно зі студентами контрольних груп мають вищий рівень професійної готовності. Найбільша вірогідна різниця спостерігалася за всіма показниками практичної готовності. Достовірно відрізнялись окремі результати психологічної, фізичної та психофізіологічної готовності ($\rho<0,05$).

Отримані результати дослідження дали можливість сформулювати методичні рекомендації, які можуть бути впроваджені в процес професійної підготовки у вищих педагогічних начальних закладах.

Виконане дослідження не вирішує всіх проблем підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. Перспективними можуть бути дослідження, спрямовані на вдосконалення структури та змісту навчального процесу і розробку особистісно орієнтованих програм формування професійної готовності студентів, починаючи з першого курсу.

Основний зміст дисертації відображено в таких **публікаціях автора:**

1. Карченкова М.В. Формування основних компонентів професійної готовності студентів до педагогічної діяльності вчителя фізичної культури // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка.– Тернопіль, 2003.– № 2.– С.51-53.

2. Карченкова М.В. Структура профессиональных способностей студентов факультета физического воспитания // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. - Харків - Донецьк: ХДАДМ (ХХПІ), 2004. – № 18. – С. 270-276.

3. Карченкова М.В. Фізична підготовленість як один з основних компонентів професійних здібностей студентів факультету фізичного виховання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. - Харків - Донецьк: ХДАДМ (ХХПІ), 2005. – № 22. – С. 50-54.

4. Карченкова М.В. Особливості професійної діяльності учителя фізичної культури та її корекція у залежності від типу нервової системи // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди: Науково-теоретичний збірник. Вип. 3.– Переяслав-Хмельницький, 2002. – С. 44-52.

5. Карченкова М., Волковський М. Формування особистісних якостей майбутніх учителів фізичної культури засобами туризму // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди: Науково-теоретичний збірник. Спеціальний випуск. Педагогіка. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – С. 69-70 (*автору належать теоретичні узагальнення, висновки*).

6. Карченкова М.В. Формирование профессиональных способностей студентов педагогического вуза в зависимости от типологических особенностей нервной системы // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – Т.1. – С.74-76.

7. Карченкова М.В. О профессиональной подготовленности выпускников факультета физического воспитания // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Сб. научн. тр. под ред. Ермакова С.С. - Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 2003. – № 3. – С. 103-110.

8. Карченкова М.В. Комплексна оцінка професійних здібностей випускників фізичного виховання в залежності від рівня теоретичної підготовленості // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: Зб. наук. пр. – Вип.5.– Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. – С. 287-292.

9. Карченкова М.В. Взаємозв'язок основних компонентів професійних здібностей в структурі діяльності майбутніх вчителів фізичної культури // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. – Вип.9. – Львів, 2005. – Т.3. – С. 107-112.

10. Карченкова М.В., Іщенко О.А. Шляхи підвищення професійної підготовленості випускників факультету підготовки вчителів фізичної культури // Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. – Вип. 7. – Львів, 2003. – Т.1. – С.109-111 (*автору належать теоретичні узагальнення, аналіз експериментальних даних, висновки та практичні рекомендації*).

11. Карченкова М.В. Інформаційна значимість основних компонентів професійних здібностей студентів факультету фізичного виховання // Актуальні проблеми розвитку руху "Спорт для всіх" у контексті європейської інтеграції України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль, 2004. – С. 290-293.

АНОТАЦІЇ

Карченкова М.В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2006.

У дисертації здійснено науковий аналіз проблеми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. У результаті дослідження визначено структуру професійної готовності, обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості її компонентів. Розроблено диференційовані таблиці комплексної оцінки професійної готовності студентів до педагогічної діяльності за п'ятьма рівнями.

Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено, що процес фахової підготовки студентів суттєво поліпшується при впровадженні розробленої програми формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності на основі реалізації запропонованих педагогічних умов: поетапне здійснення підготовки студентів на основі взаємозв'язку теорії і практики, інтеграції професійно орієнтованих дисциплін; диференційований підхід до навчання відповідно до рівня професійної готовності студентів; застосування особистісно орієнтованих та інтерактивних методів і форм навчання студентів; проведення професійної діагностики та відповідного коригування процесу підготовки студентів на всіх його етапах; активізація самостійної роботи студентів з використанням комплексно-диференційованих програм.

Ключові слова: учитель фізичної культури, професійна діяльність, педагогічні умови формування готовності студентів до професійної діяльності.

Карчепкова М.В. Педагогические условия формирования готовности будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2006.

В работе осуществлен анализ психолого-педагогической литературы и теоретически обоснованы особенности формирования готовности будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности; раскрыта сущность понятия "профессиональная готовность"; определены содержание и структурные компоненты профессиональной готовности учителя физической культуры; проанализированы особенности деятельности специалиста по физическому воспитанию; систематизированы современные средства и методы педагогического влияния на формирование профессиональной готовности будущего специалиста по физическому воспитанию в процессе обучения в высшем учебном заведении.

Профессиональная готовность будущего учителя физической культуры рассматривается как результат профессионально-педагогической подготовки,

интегральное состояние личности, которое объединяет оптимальную сумму психолого-педагогических и специальных знаний, умений и навыков, профессионально значимых способностей и личностных качеств, устойчивую профессионально-педагогическую мотивацию, высокий творческий потенциал и способность к саморазвитию, что в совокупности обеспечивает успешность выполнения профессиональной деятельности в сфере физической культуры.

В структуре готовности студентов факультета физического воспитания к будущей профессии выделены основные компоненты: психологический, теоретический, практический, физический и психофизиологический. Психологическая готовность раскрывает мотивационно-ценностное отношение будущих специалистов к работе учителя; теоретическая и практическая готовность характеризуется определенным объемом профессиональных знаний, умений и навыков; физическая и психофизиологическая готовность определяется соответствием уровня здоровья, физического развития и особенностей нервной системы требованиям педагогической деятельности и профессиональной работоспособности.

Определена степень сформированности компонентов профессиональной готовности будущих специалистов по физическому воспитанию в соответствии с установленными критериями, соответствующими им показателями и уровнями. На основании полученных данных разработаны дифференцированные оценочные таблицы профессиональной готовности будущих учителей физической культуры по пяти уровням: низкий, ниже среднего, средний, выше среднего, высокий. Разработанные оценочные таблицы дают возможность комплексно оценить индивидуальный уровень профессиональной готовности студентов с целью корректирования процесса профессиональной подготовки будущих специалистов по физическому воспитанию на всех его этапах. Исследование реального уровня готовности будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности показало, что традиционные формы организации учебного процесса не позволяют в достаточной мере сформировать компоненты профессиональной готовности на необходимом уровне.

Разработана, теоретически обоснована и экспериментально проверена программа формирования готовности будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности. Определены педагогические условия эффективной ее реализации: поэтапное осуществление подготовки студентов на основе взаимосвязи теории и практики, интеграции профессионально ориентированных дисциплин; дифференцированный подход к выбору методов педагогического влияния, соответствующих уровню профессиональной готовности студентов; применение личностно ориентированных и интерактивных методов и форм обучения студентов; обеспечение

разноуровневого содержания учебных и практических заданий в зависимости от уровня сформированности знаний и умений студентов; проведение профессиональной диагностики и соответствующего корректирования процессу профессионально-педагогической подготовки студентов на всех его этапах; активизация самостоятельной работы студентов, направленной на усовершенствование компонентов профессиональной готовности с использованием комплексно-дифференцированных программ; постоянный настрой студентов на саморазвитие, самосовершенствование, творческую самореализацию.

Ключевые слова: учитель физической культуры, профессиональная деятельность, педагогические условия формирования готовности студентов к профессиональной деятельности.

Karchenkova M.V. Pedagogical Conditions of Formation of Readiness of Future Physical Training Teachers the Professional Activities. – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences on the speciality 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – National Pedagogical University after M. Dragomanov, Kyiv, 2006.

Scientific analysis of the problem of formation the future physical training teachers readiness for professional activity is given in this thesis. As a result of research the structure of professional readiness is determined; criteria, factors and levels of forming of its components is well-founded. It's worked out the differentiated tables of composite appreciation of students professional skills for their pedagogical activity consisting five levels. It is theoretically founded and experimentally corrected that professional training of students substantially getting better thanks to using developed programm of forming of readiness of future physical training teachers for their professional activity on the basis of realization of the suggested pedagogical conditions: gradual realization of training of students on the basis of interconnection of theory and practice, integrations of the professional and reference subjects; the individual approach to teaching accordingly to the level of professional readiness of students; the use of the individual and oriental and interactive methods and forms of teaching; carrying out of professional diagnostics and proper correction of process of training of students at each its stage; activation of original work of students with the use of the complex and differentiated programms.

Key words: physical training teachers, professional activity, pedagogical conditions of forming of readiness of students for professional activity.

К28	Б/н Карченкова М.В.

Педагогічні умови фор-

Поверніть книгу не пізніше зазначеного терміну

ТОВ «Трансфер».